XXXII. Е. 128

НАР. БИБЛИОТЕКА – СОФИЯ
1930 г. № 111

Илия Пашелов

ЗАГОРИЧАНИ

СПОМЕНИ

ПО СЛУЧАЙ 25 ГОДИШНИНАТА ОТЪ КЛАНЕТО, ИЗВЪРШЕНО ОТЪ ГРЪЦКИТѢ АНДАРТИ ПРЕЗЪ 1905 ГОД.

СОФИЯ
ИЗДАНИЕ НА ЗАГОРИЦКОТО ДРУЖЕСТВО „ИЛИНДЕНЪ"
1930 год.

6692

с, Загоричане

Илия Г. Патеровъ

Загоричани.

До Илинденското възстание 1903 г. Загоричани имаше повече отъ 600 великолѣпни двуетажни кжщи. Посетители-чужденци сж го считали отдалечъ за старинэнъ градъ. При разкошно южно мѣстоположение въ Костурската котловина Загоричани бѣше най-хубавото, най-голѣмото въ Пополе. Жителитѣ му, позечето гурбетчии въ Цариградъ, Одринъ, София, и Кайро бѣха носители на най-висока духовна и материялна култура въ тоя край. Още презъ 1868 година — тогавашнитѣ старейшини на селото попъ Анастасъ х. Мореа, Насо Патерата и Ицо Сугарето повикали за гръцки учитель Георги Динката, високообразованъ и уменъ човѣкъ. Последниятъ на следната година 1869 започналъ да учи децата на български, а не следъ много врѣме и въ черквата „Св. Богородица", най-голѣмата и най-хубава черква въ цѣла Македония — започнало да се служи на славянски. Отъ тукъ се почнала и борбата между Загоричани и Костурската Гръцка митрополия и Силогоса.

По-късно, когато черковно училищната борба се превърна въ революционна — Загоричани застана пакъ на-чело срещу турското иго. Ако и да бѣше привилегировано отъ Султана презъ Илинденското възстание 1903 г., то не бѣше пощадено. На 28 августъ — Свята Богородица, Загоричени бѣ опожарено и разграбено отъ турскитѣ войски, а населението му се спаси съ бѣгство по планинитѣ.

Следъ потушването на възстанието Загоричани бърже се съвзе. Много нови модернн постройки се направиха и пакъ отново се поде мълкомъ, временно заглъхналата борба. Гръцкия владика въ Костуръ Каравангелисъ искаше на всѣка цена Загоричани да бжде негово, ако ли не, да го нѣма отъ лицето на земята. Тая негова злоба скоро се излѣ надъ Загоричани. На 25 мартъ 1905 год. една чета отъ андарти нападна селото, подпалва го и избива 62 души: мжже, жени, малолѣтни деца и престарели баби. Ужасно клане, на невинни хора, по простата причина, че сж били българи.

Загоричени пакъ бърже се съвзе и отново подие борбата на два фронта: гръцката митрополия въ Костуръ и турската власть.

Борба дълга, упорита и страшна, която трая до 1912 г., когато гърцитѣ се настаниха въ Югозападна Македония. Борба, която още кипи скрито, спонтанно въ душата на всѣки загорченинъ останалъ тамъ или прокуденъ въ далечни страни и чака близкия часъ за отплата...

Въ тая неравна борба загинаха и Загорицкитѣ войводи: полковникъ Анастасъ Янковъ, Кузо Стефовъ и Петъръ Погончевъ и много други незабравими герои.

На 7 априлъ т. г. се навършватъ 25 години отъ това ужасно клане, безпримѣрно въ историята на Македония. По тоя случай нашитѣ съселяни Наумъ Темчевъ и Дамянъ Илиевъ, живи свидетели на това клане ни даватъ своитѣ спомени и възкресяватъ предъ насъ оная ужасна картина, която сж представяли 62-та обезобразени трупа на нашитѣ скжли дѣди, бащи, майки и деца. Миръ на праха имъ!

Поменикъ:

I. Заклани въ селото: 1) Ноле Дуковъ 100 год, 2) Таси Раповъ, 50 год.; 3) Мите Лазовъ, 56 год.; 4) Кузо Самарджията 48 год.; 5) Иванъ Колокотронкинъ 25 год.; 6) Яни Кандзовъ мухтарина 58 год.; 7) Христо Кандзовъ 48 год.; 8) Ицо Маразето 60 год.; 9) Мите Филцовъ 50 год., 10) Мище Иоткинъ 75 год.; 11) Стоянъ Костжндовъ 40 год.; 12) Киряко Сапунаровъ Палячо 47 год.; 13) Петъръ Шпатовъ 20 год.; 14) Ноле Манчевъ 70 год.; 15) Гиро Василевъ Моди 20) год.; 16 Мите Погончевъ 70 год.; 17) Петъръ Мацуревъ 55 год.; 18) Сидо Вулевъ 51 год.; 19) Никола Блаченъ 5э год.; 20) Синъ му Георги 17 г.; 21) Марко Вангеловски Калфата 75 год ; 22) Яне Курувешовъ 60 год.; 23) Гило Курувешовъ 45 год.; 24) Таси Курувешовъ 40 год.; 25) Зисо Димовичинъ 75 год.; 26) Синъ му Петрето 14 год.; 27) Яне Зафираковъ 20 г.; 28) Мите Константинкинъ 50 год.; 29) Георги Ронза говедарина 65 год.; 30) Георги Тагаровъ 26 год.; 31) Христо Темовь 63 год.; 32) Димитръ Кондевъ 40 год.; 33) Дине Цуцулевъ Даскало 45 год.; 34) Кузо Дрендовъ 76 год.; 35) Дине Колевъ Бушуначевъ 25 год ; 36) Коле Юнако 18 год.; 37) Филе Гйончевъ 50 год.; 38) Синъ му Стоянъ 20 год.; 39) Яко Евреина, праматарь 70 год ; жени: 40) Пандевица Миталкова 25 год.; 41) жената на убития Василъ Чичовъ Търпа 45 год.; 42) Тана — керка на мухтарина Яне Кандзовъ 14 год,; 43) мома на Кузо Самарджията Ангелина 10 год.; 44) на сжщия мома Елена 7 год ; 45) мома на сжщия Кузо — Мария на 4 год; и 46) майка имъ Султана на 40 год.;

Ii. Застрѣляни на планината Вжрбица: 1) Попъ Стефанъ на 60 год.; 2) Вангелъ Гацовъ 70 год.; 3) Никола Костжндовъ 75 год.; 4) Кузо Нановъ 55 год.; 5) Кузманъ Костжндовъ 75 год.; 6) Мите Шклифа 65 год.; 7) Ванукъ Кировъ 50 год.; 8) Коле Илко Дуковъ 30 ; год.; 9) Василъ Чичовъ 55 год.; 10) Наумъ Мишковъ Драшката 65 год.; 11) Андонъ Печитиковъ 50 год.; 12) Янчо Туруфиевъ 50 год.; 13) Наки Калешинъ Гайдаржията слѣпъ на 47 год.; и 14) Коста Шефовъ 65 год ;

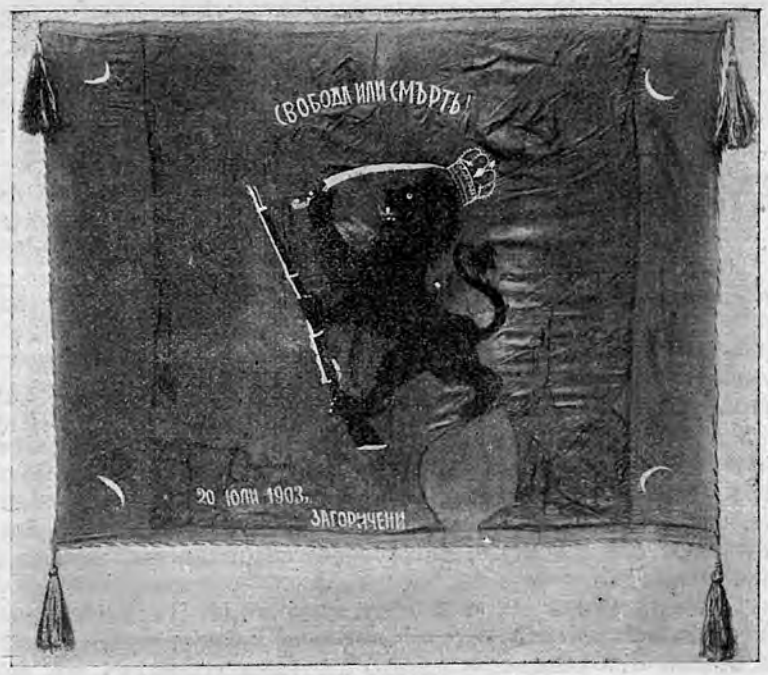

Илинденското знаме на Загоричани.

Войводата полк. Анастасъ Янковъ.

Н. Темчевъ.

Село Загоричани.

(По случай 25 годишнината отъ клането, извършено отъ гръцки банди).

Загоричани е разположено на южнитѣ поли на Върбица планина, разклонението на Вичъ. То е заградено отъ къмъ изтокъ и западъ съ разклонения на Върбица, а отъ къмъ югъ е отворено, та цѣлия день е изложено на слънце. Околнитѣ планини сѫ почти всички залесени съ джбовъ и буковъ лесъ. Водата му е изобилна и лека. Запазено отъ севернитѣ и с.-източнитѣ вѣтрове, макаръ да е на височина 890 метра надъ морското равнище, Загоричани се радва на здравословенъ климатъ.

Зягоричани е старо българско селище. Първитѣ родове, които сѫ турили основата на Загоричени, споредъ преданието, сѫ дошли отъ северъ, и когато стигнали до върха на Върбица, отърколили сѫ отъ тамъ едно решето, което се спрѣло на онова мѣсто, дето сега е разположено селото. Но дали на сѫщото мѣсто сѫ намѣрили друго по старо селище, това преданието не казва. Отъ топонимията на околнитѣ мѣстности се вижда, че на северъ отъ сегашното село Загоричани цѣлата мѣстность носи названието „Сѐлища“. Допуска се, че старитѣ жители на тия селища били принудени да ги напуснатъ при идването на горнитѣ родове. Кога е станало заселване и изселване не може съ положителность да се каже. Но тия новодошли родове, на които главното занятие е било скотовъдство и ловъ, изглежда че се ползували съ нѣкакво привилегировано положение въ държавата. И, наистина, презъ време на турското владичество жителитѣ на Загоричани не сѫ плащали никакъвъ данъкъ на спахиитѣ. Имали сѫ право да се оплакватъ направо на султана, ако нѣкой спахия или аянинъ отъ Костуръ се опитвалъ да ги обезпокоява. До като всички околни селища сѫ били чифлици на турскитѣ бейове, Загоричани е живѣло самостоятелно, почти независимо отъ мѣстната турска власть. Споредъ преданието, Загориччни е било посветено на джамията „Султанъ Ахмедъ“ въ Цариградъ, кѫдето е плащало ежегодно даждие само нѣколко оки зейтинъ. Когато костурскитѣ спахии заселили въ Загоричани турци-кодяри, дошли отъ Азия, и дори имъ съградили джамия (мечето), селото се оплакало направо на султана въ Цариградъ чрезъ специаленъ пратеникъ куриеръ, който носелъ особени знаци. Турцитѣ заселници били изгонени отъ

Загоричани и се пръснали по околнитѣ села. Преданието още казва, че борбата съ бейоветѣ е била упорита и продължителна, но винаги се е свършвала въ полза на Загоричани. Най-после е било заповѣдано съ султански ферманъ: бейоветѣ не само да не обезпокояватъ жителитѣ на Загоричани, но и да не смѣятъ да минатъ презъ него, качени на конь.

Когато се уголѣмило селото и препитанието на жителитѣ станало мжчно, поради недостатъчната обработваема площь, голѣма часть отъ мжжкото население е тръгнало по печалба главно въ Цариградъ, дето се е занимавало съ продажба на млѣко и произвежданитѣ отъ него млѣчни продукти.

Съ въвеждането на общитѣ закони въ Турция (низамъ) всички привилегии, дадени на нѣкои отъ християнскитѣ жители въ империята, сж били премахнати, и Загоричени е било подчинено на низама. Следъ това то се е смѣтало за първо и най-податно село въ Костурската каза.

Като селище, на което жителитѣ се ползували съ привилегии, Загоричани е било въ слаби връзки съ Костурската митрополия. Но следъ въвеждане на низама костурскитѣ гръцки митрополити се възползували да стегнатъ духовнитѣ връзки съ християнитѣ на това селище. Поради материалнитѣ облаги гръцкитѣ митрополити сж били най-внимателни къмъ жителитѣ на загоричани и винаги обиколкитѣ си по епархията започвали отъ него.

Въ началото на втората половина отъ миналия вѣкъ Загоричани издигна монументаленъ храмъ, посветенъ на св. Богородица. Ржководители на постройката сж били цариградски архитекти. Постройката на тоя храмъ е траяла цѣли три години. Днесъ тя буди удивление на всѣки посетитель. Преди постройката на черквата е била издигната великолепна училищна сграда, въ която младежьта се е учила отъ елинисти учители.

По това време движението за освобождание отъ гръцката духовна власть на Фенеръ бѣ обхванало всички области, населени съ българи. Центърътъ на борбата бѣ Цариградъ. Тая борба се пренесе и въ Загоричани, кждето презъ 1869 г. елинисткото ученне се замѣни съ българско отъ учителя Георги Динковъ—Динката — интелигентенъ българинъ съ висше образование, отъ с. Дражиново, Воденско. Три години следъ това населението на Загоричани бѣ съобщило на гръцкия митрополитъ въ Костуръ, Никифоръ, че не го признава за свой духовенъ глава, като го предупреждавало да не идва въ селото на Коледа за да служи въ черквата. Митрополитъ Никифоръ, въпреки това, отишълъ въ селото, влѣзълъ въ черквата и се качилъ на владишкия тронъ. Една депутация отъ нѣколко души първенци го поканили да напусне черквата. Владиката настоявалъ и даже молилъ да извърши служ-

бата и сѫщевременно влѣзълъ въ олтаря, кѫдето заповѣдалъ на свещеницитѣ да го облѣкатъ въ владищкитѣ одежди. Но отъ вънъ пѣвцитѣ вмѣсто да пѣятъ „достоинъ", както е наредено, извикали „недостоинъ" (анаксиосъ), а заедно съ тѣхъ и народътъ и поради това службата не можала да се състои. Никифоръ проклелъ населението, напусналъ черквата и веднага заминалъ за Костуръ, кѫдето предалъ на властитѣ по списъкъ всички първенци като бунтовници противъ установения държавенъ строй. Възбудило се дѣло, което се водило и разкарвало съ години първенцитѣ отъ Загоричени до Костуръ и обратно.

Но настѫпили бѣха критически времена за българското племе: възстанието въ Средногорието, кланетата на турцитѣ, руско-турската война, та борбата съ гръцкото духовенство бѣше поутихнала, за да се започне по-усилено въ началата на 80 тѣ години. Закритото българско училище въ Загоричани на ново е било отворено и сега вече съ двама учители. Открива се и девическо училище съ две учителки. За да задушатъ тоя националенъ подемъ на българитѣ, на помощь на Костурскитѣ гръцки владици се притекли разнитѣ гръцки силогоси, на които главната прицелна точка е било Загоричани. Макаръ и да си служели и съ най-осѫдителни средства, усилията на тия силогоси да сломятъ съпротивата на българитѣ, оставали напразни.

Дойде и Илинденссото възстание срещу политическия гнетъ на Турската държава. Загоричани взе най-живо участие въ възстанието. Този поводъ бѣ добре дошълъ за Костурския гъцки митрополитъ Каравангели, които заедно съ командуващия турскитѣ войски Етхемъ паша разпореди отъ Клисура да се срини отъ основи най-напредъ Загоричани, а следъ него другитѣ ненавистни на владиката български села. И тъй на 15 августъ 1903 година редовни турски войски слѣзнали отъ Клисура и цели седмици опожарявали и ограбвали Загоричани до като отъ 600-тѣ хубави двуетажни кѫщи не останала ни една, като сѫщевременно и изклали и 40 души старци и неджгави жени, които немогли да напустнатъ селото заедно съ избѣгалото население.

Материялно Загоричани бѣ съсипано, но духътъ на неговото население не бѣ сломенъ, Това азъ самъ констатирахъ при обиколката. която направихъ, непосредствено следъ възстанието, Презъ пролѣтьта 1904 г. населението се завърна и издигна времени постройки до опожаренитѣ такива.

Стреснати отъ възстанието на българското население въ Югозападно Македония, Гърцитѣ отъ свободното кралство се заеха съ изпращани отъ тамъ банди да спратъ освободителното движение на българитѣ. Но тѣзи гръцки банди, нахлули отъ Гърция, не можеха да намѣрятъ никѫде приемъ между българското население въ опустошената область, а се дви-

жеха само по нейната периферия на много мѣста населението принудено да се бори съ оржжие и отблъсва тѣхнитѣ набѣги. Набѣгитѣ и нападенията сж ставали по нареждането и съ съдействието на гръцкитѣ владици и силогоси, па, допуска се, и съ мълчаливото съгласие на турскитѣ власти. Такъво, бѣ и нападението на Загорчани, извършено на 25. мартъ (с. с.) 1905 година отъ съединенитѣ гръцки банди подъ предводителството на капитанъ Вардасъ, офицеръ отъ редовната гръцка армия.

Тогава азъ живѣехъ въ Битоля, а родителитѣ ми въ Загоричани. Още сжщия день (25. Мартъ) изъ града почна да се носи упоритъ слухъ, че въ Загоричани, Костурско, е станало нѣщо страшно. Вѣроятно, тоя слухъ е билъ пуснатъ отъ средитѣ на гръцката митрополия въ Битоля, дето сигурно сж били посветени предварително за готвещето се клане въ Загоричани.

Злодеянието, което гръцкитѣ банди извършиха въ Загоричани щѣше да остане недостатъчно освѣтлено, или пъкъ съвсемъ преиначено, ако една европейска комисия не направѣше анкета на самото мѣсто. А това се дължи главно на доблестния българинъ Атанасъ Коковъ отъ с. Бобища, Костурско, който съ рискъ на живота, предрешенъ като турчинъ, пристигна въ Битоля на 26 мартъ вечерьта и на 27 сжщи, недѣля, азъ го заведохъ въ българското агенство, за да разкаже всичко онова, което бѣ разказалъ и на менъ. Г-нъ А. Тошевъ, тогавашенъ агентъ на България въ Битоля, следъ като изслуша разказаното отъ Кокова, изпрати до представителитѣ на великитѣ сили въ Битоля циркулярна нота съ следното съдържание:

„Селяни, пристигнали отъ Костурско, съобщаватъ, че на 25 мартъ т. г. една многобройна гръцка банда нападна селото Загоричани, извърши клане на жителитѣ му и опожари кжщитѣ. Жителитѣ отъ околнитѣ села, изплашени, напуснали кжщи и имотъ и избѣгали по планинитѣ".

Представителитѣ на Австрия и Русия, щомъ получили нотата, явили се предъ валията и му поискали подробности върху събитието. Валията отначало се престорилъ, че не знае нищо, но отпосле прибавилъ, че наистина, получилъ телеграма отъ костурския каймакаминъ, но съдържанието ѝ било толкова забъркано, че не можалъ да разбере, какво точно е станало. По искане на представителитѣ на Австрия и Русия валията е наредилъ да се доведе при него пристигналия отъ с. Бобища българинъ Атанасъ Коковъ. Последниятъ въ присжтствието на двамата консули е разказалъ на валията всичко, което бѣ казалъ и въ бълг. агентство. Тогава двамата консули, които сжщевременно бѣха и представители на цивилнитѣ агенти въ Македония, заявили на валията, че на другия день понедѣлникъ, 28 мартъ, заминаватъ за Загоричани, за

Нар. Библиотека, Соф.

да анкетиратъ страшната случка Сѫщевременно полковникъ Албера, началникъ на жандармерията въ Битолския санджакъ, подалъ кѫса телеграма до италиянския жанд. офицеръ въ Костуръ, капитанъ Манера, съ думитѣ: „идваме“. Тая телеграма бѣ много важна, защото капитанъ Манера е разбралъ, че ще заминава анкетна комисия, та не допусналъ да се погребатъ убититѣ, което настоятелно се искало отъ турската власть.

На другия день, 28 мартъ, пишещиятъ тие редове едвамъ си пробихъ пѫть презъ натрупалата се тълпа, за да излѣза на перона на Битолската гара, отъ дето се готвѣше да замине анкетната комисия. Тукъ азъ подадохъ една препоржителна карта на австрийския консулъ, който изяви съгласието си да замина и азъ за Загоричани заедно съ комисията. Тогава азъ и Ат. Коковъ се качихме на влака. Къмъ двамата консули, рускиятъ г. Калъ, и австрийскиятъ, г. Прохаска, се присъединиха полковникъ Албера, единъ турски жандарм. полковникъ и единъ щабенъ офицеръ отъ III армейски корпусъ. На гара Леринъ къмъ комисията се присъедини и италиянския жанд. офицеръ, майоръ Гастолди. Едно кавалерийско отдѣление придружи комисията отъ гара Суровичово до Загоричани. Къмъ $3^1/_2$ часътъ сл. об., когато комисията мина мѣстностьта „Жълта шума“ и предъ очитѣ ѝ се показа Загоричани, разнесе се единъ оглушителенъ екъ отъ човѣшки гласове. Това бѣ живъ протестъ на Загоричани срещу безчовѣчното деяние на гръцкитѣ банди. Въ него ясно можеше да се различи: „елате, господа, да видите съ очитѣ си, на какви варварски прийоми сѫ способни гърцитѣ, за да задушатъ едно движение за национална свобода и човѣшки права“.

Ето сме вече и до самото Загоричани. Консулитѣ слѣзоха отъ конетѣ и тръгнаха пеша. Предъ очитѣ имъ сѫ първитѣ жертви: кметътъ на Загоричани и неговата дъщеря. И на двамата тѣлата бѣха обезобразени, по нататъкъ лежаха други убити, трети, четвърти и т. н. т. до вечерьта двамата консули заедно съ своитѣ драгомани обиколиха всички 62-ма убити и 6 души ранени, Между убититѣ бѣше и моя старъ баща, за което консулитѣ ми изказаха своитѣ дълбоки съболезнования. Но най покъртителна картина представляваха 17-тѣ души убити, изложени въ църковния дворъ. Тукъ се виждаха убити, на които очитѣ бѣха избодени, разпорени гърди, разсѣчени ржце и нозе, пръснати мозъци. При тая картина полковникъ Албера се изправи предъ двамата консули съ думитѣ: „като офицеръ отъ италиянската армия вземалъ съмъ участие въ много сражения съ дивитѣ африкански племена. Често пѫти се е случвало да бѫдатъ пленени у африканцитѣ и избивани наши всйници. Но избиване съ такъва префинена жестокость не съмъ видѣлъ до сега и не

намирамъ думи, съ които да квалифицирамъ авторитѣ на злодеянието".

Вечерьта живитѣ останали мѫже заедно съ единия свещеникъ направиха писмено изложение—протестъ и на другия день го връчиха на представителитѣ на дветѣ велики европейски сили.

Слухътъ за пристигането на европейска анкетна комисия въ Загоричани още сѫщия день се бѣ разнесълъ по всички околни села, та на другия день се стече почти целото население отъ тия села въ Загоричани, за да се присъедини къмъ неговия протестъ предъ великитѣ сили. И, наистина, когато комисията се готвѣше да си замине, пѫтьтъ ѝ на дълго разстояние отъ Загоричани бѣ задръстенъ отъ протестиращъ народъ. По покана на руския консулъ, г. Калъ, азъ помолихъ народа да се разотиде и остави свободно да си замине комисията, за да доложи, дето трѣбва, това, което е констатирала.

Въ тоя изминатъ четвъртъ вѣкъ станаха много голѣми и важни събития. Турцитѣ си отидоха отъ Македония. Сждбата е решила Загоричани да подпадне на ново не само подъ духовно, но и подъ политическо робство на най-заклетитѣ си врагове. Половината отъ юначното му население се е изселило вече въ България, Турция и Америка.

Пловдивъ, 1 априлъ 1930 г.

Войводата Кузо Стефовъ

Войводата Петъръ Погончевъ.

Истината

по клането въ с. Загоричани, извършено отъ гръцки андарти презъ нощьта на 24 срещо 25 мартъ по ст, стилъ Благовещение 1905 год.

Спомени отъ **Дамянъ Илиевъ**

Пролѣть! Колко радости, колко надежди носи тя! Загоричани, скжтано въ скутитѣ на епичната Върбица, посрещаше презъ 1905 година първата своя пролѣть и живѣеше съ своитѣ радости и съ своитѣ надежди.

Унищожено до основи презъ време на Илинденското възстание—1903 год., то бавно, но сигурно вървѣше къмъ своето пълно възстановяване. Повече отъ 250 кжщурки бѣха вече съградени, нѣкои даже двуетажни и добре измазани.

Високата култура на жителитѣ му щѣше да направи това възстановяване много по-бърже, отколкото неговитѣ унищожители сж се надѣвали — ето това бѣ неговата радость. В. М. Р. О., която изглеждаше следъ кърваво потушеното Илинденско възстание за съборена и смазана безвъзвратно, наново се съвзе и пое кормилото на борбата за свободата на Македония — ето неговитѣ надежди. Загоричани застана отново и много по-решително начело на новата борба. Преживѣното презъ Илинденската епопея му даде нова опитность и по-голѣмъ куражъ, вмѣсто да го отчае, както сж се надѣвали душманитѣ му.

Тѣзи именно радости и тѣзи надежди, отъ друга страна, подлудяваха неговитѣ врагове, които го дебнѣха на всѣка крачка и се надѣваха да го спечелятъ за по-други цели.

Въ момента, когато цѣлия цивилизованъ свѣтъ адмираше безподобния въ историята героизъмъ и себеотрицание на македонското българско население изобщо и въ частность това на костурчанина, възстанало масово противъ петвѣковната Турска Империя за извоюване човѣшки права за всички народи, населяващи Македония, единъ Божи служитель, костурски гръцки владика, по име Каравангелисъ, и носящъ титлата Митрополитъ и Екзархъ на цѣла стара България скритъ отъ свѣтовния погледъ, намѣри за удобно време да отмжстява на дебелоглавцитѣ, които неискаха да разбератъ, че сж гърци, а не нѣкакви българи и по своя угода и разбирания и съ надежда да сломи българския духъ даваше нареждания, кои села, като опасни за държавата трѣбва да бждатъ изгорени и кои пощадени. Чисто по християнски. И ето, начело на една цѣла дружина редовна войска, Каравангелисъ съ кръста

въ едната ржка и съ сабята въ друга, излиза съ маската на спаситель да обикаля приютенитѣ тукъ-тамъ изъ останалитѣ селища жители на изгоренитѣ села, подканяйки ги да се откажатъ отъ родната си църква Екзархията, която имъ била причинила това зло и да признаятъ него, който имъ обещава и пълно възстановяване жилищата, обезщетение за загубитѣ и пр. Загорицкитѣ първенци, на нѣколко пжти били повикани предъ светиня му, който освенъ обещания е употрѣбилъ и заплашвания, но отговорътъ е билъ все сжщия: — Царо да ни е живъ, ни прости. Ржката му е дълга, може да прави съ насъ каквото иска. Неговата маска на спаситель изпратенъ отъ Бога, бѣ добре известна на цѣло Костурско, за да имаще нѣкой да му повѣрва... И ето...

Рано още презъ 1904 год гръцката андартска организация, дерижирана лично отъ Каравангелисъ, направи опитъ да се настани въ Костурско, върху развалинитѣ на В. М. Р. О, както обичаха тогава да казватъ самитѣ гърци. Загоричани бѣ мостътъ, по който трѣбваше неминуемо да минатъ, за да постигнатъ това завладяване. Но този мость се оказа непреминаемъ. Всички опити, обещания, подкупи на отдѣлни лица, заплашвания за да се спечели Загоричани, отидоха напусто. Това разбира се, най-много гнѣвѣше дѣдо Владика. И единъ день въ името на Исуса отъ трона си анатемосва Загоричани и го обрича на гибель подобно на Содома и Гомора. Но Ехова едва ли ще прати огънь отъ небето. Неговитѣ андарти пъкъ далечъ нѣматъ този куражъ да нападнатъ едно село, което противостоя цели 30 дни защищавайки позицитѣ си на Върбица срещу една 10-хилядна армия. Всѣка кжща бѣ крепость, всѣки жгълъ засада. Тогава гърцитѣ прибѣгнаха до присжщата на расата имъ подлость. А не бѣше трудно да се заблуди селото щомъ се спечели властьта. А властьта бѣ спечелена още презъ 1903 год.

Четитѣ на В. М. Р. О. редовно извършваха своитѣ обиколки и даже на много мѣста движението ставаше денемъ, дотолкозъ организацията бѣ стегната. Отряди турска войска и джандармерия обикаляха селата да търсятъ и преследватъ четитѣ. Но посещенията отъ страна на тѣзи отряди въ Загоричани особено зачестиха къмъ срѣдата на м. Мартъ и продължиха десетина дни. Почти всѣка вечерь селянитѣ бѣха разтревожвани отъ продължителенъ кучешки лай. Всѣки назърта презъ прозореца си и се мжчи да разпознае въ тъмнината какво минава презъ село. Но едва сутринь при свѣтло това ставаше ясно. По заповѣдь на офицера, цѣлото село се повикваше всредъ селото и предъ така събранитѣ селяни се четеше „Царската заповѣдь“. Царьтъ знае, че комити пакъ излѣзли и насъ изпраща да ги търсимъ и уловимъ. Тежко и горко на селото, въ което се открие чета, нищо не ще бжде прежалено. Ващето село е башъ комитско. То спада въ

моя районъ и азъ почти всѣка вечерь съмъ тукъ. Това вие го виждате вече токкова пѫти съ очитѣ си. Затова когато чуете гърмежи и войнишка тръба да свири и топове да гърмятъ ще знаете, че това сме ние. Всѣки, който милѣе за живота си да се залости въ кѫщи и да не излиза отъ тамъ и главата си биле на прозореца да не си подава. Това се повтори нѣколко пѫти почти до надвечерието на клането и отъ все едно и сѫщо отдѣление — отдѣлението на Ниязибей, сѫщиятъ, който по-после бѣ станалъ другарь и сподвижникъ на Енверъ-бея при младотурския превратъ.

За да не изпадне въ нѣкоя примка и се залови оржжието, което така ценно бѣ тогава, селскитѣ ржководители решили да се поприбере оржжието въ по-сигурни ржце и да се понамали охраната на селото, докато се види какво мисли да прави войската.

Ето при това положение селото бѣ мръкнало на 24 мартъ (6 априлъ) срещу 25 мартъ (7 априлъ) 1905 год. день Благовѣщение. Сѫщата вечерь незабравимия за Костурско италиянски жандармерийки офицеръ г. Кузма Елилио Манера, по нѣкакви особени предчувствия, както това отпосле се научихме, бѣ поржчалъ на сѫщия Ниязи да отпѫтова за Загоричани и да остане тая вечерь тамъ. Ниязи тръгва, обаче по пѫтя стига до с. Куманичево, на единъ часъ пѫть отъ Загоричани и закрито отъ него съ една малка височина и тукъ се отбива да пренощува.

Презъ деня на 24 мартъ въ с. Черешница имаше околийска сбирка, въ която се обсѫждаше именно създаденото положение отъ явяването на гръцкитѣ чети, заканата на последнитѣ къмъ селата и движението на войската. Общо бѣше убеждението на всички присѫтствуващи, че андартитѣ нещ е иматъ смелость да нападнатъ кое и да е село, а особено пъкъ Загоричани, а за съдействие отъ турска страна ни на умъ минаваше нѣкому. Съгласно решението на конференцията на менъ бѣ възложено да замина веднага за Битоля да предамъ решенията ни и да искамъ инструкции. Пѫтьтъ ми бѣ презъ Загоричани и заедно съ ржководителитѣ отъ сѫщото село слѣзнахъ и азъ да пренощувамъ тамъ, а на другия день рано да потегля за Битоля.

Стигнахме късно. Въ селото бѣ тихо като предъ буря. Никаква свѣтлина не се мѣркаше. Стария учитель Христо п. Стефовъ, който сѫщо бѣше съ насъ ме покани и азъ приехъ да нощувамъ у тѣхъ. Въ кѫщи съпругата му, баща му попъ Стафанъ, попадията, по-малкия му братъ Недѣлко. Уморени отъ пѫтя ние веднага легнахме и спокойно заспахме.

По старъ обичай, презъ всички голѣми или по-право тежки праздници, какъвто се считаше и Благовѣщение, богослужението въ Загоричани започваше много рано и още въ тъмно голѣмата и красива църква буквално се пълнѣше

съ богомолци облечени въ най-новитѣ си премѣни. Отецъ Стефанъ, който него день бѣ и служащъ, бѣ станалъ много рано и четеше въ молитвеника си. Скоро станахме всички. Азъ сѫщо трѣбваше рано да потегля, за да мога да стигна вечерния влакъ за Битоля. Часътъ за биенето на камбанитѣ настѫпи и ние очаквахме тѣхния звънъ, който винаги настройва набожно, да покани богомолцитѣ. Въ всички почти кѫщи се свѣтеше. Всѣки се стѣгаше да се яви по-чисто предъ Божието лице. Но камбанитѣ мълчаха гробно. Мина доста време, отецътъ взе да губи търпение и да се безпокой да не се е случило нѣщо съ звънаря. Но нали щѣха да обадятъ. По едно време отецътъ се колебаеше да ли да отиде да потърси клисара. Но после реши да чака да се съмни па и времената сега сѫ смутни. Още не изрѣкълъ, обаче, последната дума чу се силенъ гърмежъ идящъ отъ къмъ мѣстностьта „Тритѣ дѫбички". Следъ него втори, трети и веднага чести залпове отъ всички краища около селото. Всрѣдъ този адъ отъ гърмежи насочени се къмъ селото ясно чухме гласа на далечна войнишка тръба и нѣколко силни гърмежи, които наподобяваха такива на орждия. Селото потѫна отново въ мракъ. Всички загасиха ламбитѣ, защото куршумитѣ фучаха надъ покривитѣ на кѫщитѣ. — А, а, рече попа, това сѫ войници. Сигурно е открита нѣкоя наша чета. — Но четитѣ не сѫ тукъ. Вчера ние се раздѣлихме и тѣ взеха друга посока. — Тогава... Но въ всѣки случай, тѣзи които гърмятъ сѫ войници. Както казваше Ниязи-бей, трѣбва непременно да е той. Навѣрно прави опитъ да ли селото се пази и ще открие огънь срещу него.

Разбира се, никой отъ насъ не можеше да каже нищо повече и спрехме на предположението, че сѫ войници. Часть отъ крайното население прибѣгна къмъ центъра, но безъ да разбере кои сѫ нападателитѣ, друга часть отъ него, обаче, избѣгали вънъ отъ селото къмъ съседнитѣ села, Бобища, Куманичево. Но за тѣхната участь нищо не се знаеше. Виденото и чутото се предава отъ прозорецъ на прозорецъ като по телефонъ, а нѣкои по-смели жени излѣзли и на портитѣ — все сѫщото, войници сѫ. Снахата, която стоеше права на прозореца и изпълняваше ролята на телефонистъ, страхотно извика: — Пожаръ къмъ Голѣмата чешма, станете. Станахме всички, погледнахме голѣми облаци димъ се издигаха нависоко. Скоро се появиха и пламъци, чиито огнени язици лижеха пространството и се губѣха нѣгде въ небеснитѣ синевини. Още не успѣли да си дадемъ отчетъ на това, което става, дотърча телефониста ни отъ другата стая. — И отъ къмъ южната страна пожаръ, съобщава тя. Всички се втурнахме да видимъ новия пожаръ, но излизайки на чардака, за да минемъ въ стаята, ние изтръпнахме отъ ужасъ. Пожари имаше къмъ Костъндовската махала, имаше такива

и къмъ Кирчевитѣ. Горѣше селото отъ вредъ. Пламъцитѣ станаха страшни, зловещи; горѣха плѣвни, кѫщи, които се събаряха съ страшенъ трѣсъкъ. Огненитѣ язици се срѣщаха високо надъ кѫщитѣ и образуваха единъ грамаденъ пламъкъ, който освѣтляваше цѣлата околность. Казватъ, че този пламъкъ е билъ наблюдаванъ отъ върха на Костурския полуостровъ „Гъдѫмбица" отъ група хора, начело на Караванге-лисъ, който четейки нѣкаква молитва, питалъ околнитѣ, дали намалява пламъка или се увеличава и при всѣко намаление на пламъка всички колѣничили и се молѣли за успѣха на дѣлото имъ. Пожарътъ се шириле и се приближаваше къмъ центъра. Заедно съ това и гърмежитѣ не преставаха. Цѣли два часа мина въ едно тягостно неизвестно положение. Кѫ-щата на отецъ Стефанъ е въ центъра на селото. По едно време долетѣха писъци и плачове, които все по-силно се приближаваха. Съобщаватъ вече и за убити. Нападателитѣ вече съ голѣма сила и бързина настѫпватъ къмъ центъра на селото. Всичко предъ себе си палятъ, горатъ и гдѣ кой се мѣрне, убиватъ. Олелията ту се усилва, ту отслабва. Явствуваше вече намѣрението на нападателя да унищожи постепено цѣлото село... Ние въ центъра на селото оставаме като че ли най-сигурнитѣ жертви, защото отвредъ пламъцитѣ вече ни обграждатъ, па и обърча става все по-тесенъ. Сковани до тоя моментъ отъ ужаса на тая проклета неизвѣстность, за всичко, което става около насъ, ние трѣбваше вече да потърсимъ спасение. Всички сме прави и готови, но за какво? Още не успѣли да заговоримъ за мѣркитѣ, които ще трѣбва да вземемъ за спасението на всинца ни, защото нападателя убива и жени и деца, нѣколко бързи човѣшки стѫпки се чуха по главната улица и спрѣха предъ входната врата на кѫщата. Ние бѣхме въ вѫтрешната стая и нѣмахме възможность да видимъ какви хора сѫ спрѣлитѣ предъ вратата. Нѣкой извика отецъ Стефана по име. Ние всички се спогледахме и останахме неподвижни като окаменѣли. Викътъ се повтори. Пакъ мълчание. Попадията първа проговори: — Тебе викатъ, попе. Пакъ мълчание. Отецъ Стефанъ видимо размишляваше. Той схвана сѫдбоносния моментъ и като простре рѫце, като че ли да ни защити отъ нѣщо, продума: — Деца, стойте тукъ вие, тѣ мене търсятъ и безмълвенъ слѣзна по стълбитѣ, последванъ отъ попадията и снахата.

Следъ завръщането на снахата стана вече ясно за насъ, че това сѫ андарти, които палѣха и убиваха, где каквото имъ попадне съ голѣмо ожесточение и кръвожадность. Попа завели къмъ черквата, гдето имало и други старци, събрани около 20 души.

Но взе вече да се развиделява. Викътъ, че това сѫ андарти поокуражи изплашеното население. То бърже се окопити и отъ нѣколко страни вече откриха борбата, която про-

дължи около 1 часъ. Андартитѣ се поотдръпнаха и не посмѣха повече да навлизатъ въ селото. Безсилни да се справятъ съ отбраната, тѣ, когато слънцето се бѣ издигнало високо надъ „Стрилецъ“ и огре тѣхното подло и мизерно дѣло, отстжпиха, къмъ Върбица, съ нѣколко товари плячка отъ покжщнина и скжпоцености ведно съ заловенитѣ живи селяни—все възрастни хора надъ 60 години. Тѣ отстжпиха исказвайки гласно своя ядъ, че не сж могли да изпълнатъ дадената имъ повеля напълно. . .

А каква е била, наистина тази повеля? О, ужасъ! Само гръцкия шовинизъмъ и злоба може да скрои подло дѣло. Когато селянитѣ, набожностьта на които бѣ добре позната на Каравангелисъ, се прибере въ черква и се отдаде на своитѣ молитви, а селото запустѣе, да се хванатъ черковитѣ врати и предъ иконата на св. Богородица, която била покровителка на еленизма, да се изколи всичко—малко и голѣмо, а селото да се запали, за да осветлява тържеството на еленизма. Сжщо, като че ли Христосъ и Богородица сж Зевсъ и Хера и цѣло село се пренася въ жертва на боговетѣ. Може ли човѣшка душа да приюти по сатанинска мисъль!?

Но какъ чудно провидението спаси Загоричани отъ тази още по страшна гибель. То спре десницата на звъна. А озверената тълпа андарти виждайки въ плана си непредвидена пречка, за да не бжде разкрита отъ виделината, ако дочака да се съмне, решава по другъ начинъ да приведе въ изпълнение дадената повеля.

Стихна всичко, пожаритѣ спрѣха. Малкитѣ уединени кжщи изгаряха бърже и уединено. Тукъ таме само пушъци и пръщѣщи искри се издигаха високо и изпълваха пространството съ миризма на пожаръ. Всички останали живи наизлезохме и на групи се лутаме изъ селото да диримъ живи и умрѣли. Населението вече се отдава на своята печаль и писъцитѣ плачоветѣ почнаха отново да оглушаватъ всичко наоколо. Около всѣки трупъ наседали близки и далечни и. . . оплакватъ, проклинатъ, кжсатъ си дрехитѣ отъ скърбь и мжка. Отминешъ по нататъкъ все сжщата сцена. На другата улица, въ другия край на селото, отъ вредъ плачове и ридание. Предъ кжщата на Кузо Самарджията бѣ се събрала цѣлата махала да оплаква него и семейството му мжченически загинало въ неравна борба.

Кузо бѣ първия който разбра, че това сж андарти, първи откри срещу тѣхъ огънь отъ ниската си кжщица съ единъ само прозорецъ. Гърцитѣ дадоха тукъ нѣколко жертви. Незащитенъ отъ никждѣ другаде, Кузо съ цѣлото си семейство жена и три момичета стана жертва, но спаси цѣлата махала.

Ние се лутахме изъ улицитѣ като смаяни. Плачътъ и олелията оглушаватъ цѣлата околность. Въ очитѣ на всички има сълзи. Освенъ намеренитѣ жертви въ неизвестность сж

още мнозина. Броятъ и сждбата на отвлеченитѣ въ планината не се знае. Трѣбваше нѣщо да се направи. Нѣкои предлагатъ да се сформира селската чета и да иде по диритѣ на андартитѣ дано успѣе да спаси отвлеченитѣ селяни. Но това бѣ невъзможно, защото тъкмо по това време отъ къмъ полето се зададе войска, която приближаваше къмъ селото.

Събираме се на съвещание и решаваме. Това е дѣло на турската власть. Безъ тѣхното съдействие андартитѣ небиха посмѣли да нападнатъ селото. Нощнитѣ посещения на жандармерията, прочетената „царска заповѣдь“ отъ Ниязи бей, неговото оставане въ Куманичево, което знаеха нѣкои селяни завърнали се отъ Костуръ, войнишката тржба, всичко говори за единъ хитро скроенъ планъ. Да се изпратятъ веднага двама куриери за Битоля по различни пжтища и единъ за въ Костуръ при итал. офицеръ г. Манера. Куриеритѣ веднага тръгнаха, а ние излезнахме да успокояваме населението.

Вънъ отчаянитѣ плачове не утихваха. Тѣ раздираха и най-коравото сърдце. Много бащи и майки до обѣдъ още не бѣха намѣрили децата си и обратно много деца плачеха за майкитѣ си. Броя на жертвитѣ неможе да се установи. Между тѣхъ се намери и евреина търговецъ отъ Костуръ Якото, както обикновено го наричаха селянитѣ. Нѣкой очевидци разправятъ, че Якото е билъ убитъ само защото е извикалъ нѣкой отъ разбойницитѣ поиме Кочо отъ Костуръ. Но ето и Ниязи бей съ джандармерията пристига, а заедно съ него и голѣмъ брой избѣгали отъ селото жители. Винаги строгъ и намусенъ, той дойде тихо, като че ли на пръсти, и всѣ така тихо си замина. Нѣкой селяни го помолиха да иди по диритѣ на разбойницитѣ, за да спаси отвлеченитѣ старци въ планината. Но сви рамене, заобиколи селото и тогава чакъ пръсна жандармитѣ си въ верига и настъпи къмъ Върбица. Покачилъ се 5—600 метра надъ селото, заема позиции и почва да стреля по посока на върха, който отстой нѣколко километра. Никакъвъ отговоръ. Така небезпокоявани отъ никого разбойницитѣ отпразнуваха на Върбица адското си дѣло. На слизане отъ планината нѣкои жени сж посрешнали Ниязи бей и сж го помолили да остане презъ нощьта въ селото да не би да се повърнатъ андартитѣ: — Нѣма бабо, нѣма заповѣдъ. — А защо не дойдохте снощи, видите каква касапница направиха тия красгави кози. — Късно бѣше, бабо, язъкъ, голѣмъ язъкъ. И така, като виновникъ се измъкна отъ селото.

Надвечерь пристигна Италянския офицеръ г. Манера. Той ни разказа, че гърцитѣ сж говорили още предидущия день, че Загоричани ще бжде изгорено и унищожено, но той не давалъ вѣра, но все пакъ изпратиль Ниязи-бея да пренощува въ Загоричани, това като че ли го утѣшавало. Той сподели съ насъ подозрението ни за скроения планъ, ролята на Ниязи, който бѣше помакъ отъ Ресенско и голѣмъ българо-

мразецъ, па и сребролюбецъ отъ друга страна. Още на другия день, той даде заповедь и го уволни отъ длъжность. Тъкмо презъ това врѣме отъ къмъ училището се задава, единъ гологлавъ, изпоцапанъ по лице и дрехи человѣкъ придруженъ отъ нѣколцина други селяни.

„Спасенъ“ извикахме всички и се затичахме къмъ него. Какво да видимъ! Това бѣ неузнаваемъ човѣкъ — по лицето му, врата, тѣлото, ржцетѣ рани отъ ножъ. По лицето му нѣмаше здраво мѣсто. Всичко бѣше рани и съсирена кръвь. Г. Манера закри лицето си съ ржце — оставете го да си почине, почистете и превържете ранитѣ му, па тогава да ни разправи случилото се. Всички се прибрахме въ кжщата му, която бѣше наблизо. Почистването и превързването на ранитѣ стана бърже. Г-нъ Манера обеща да прати на другия день общинския лѣкарь Всички чакаме съ трепетъ да заговори ранения, а това за него не бѣ лесно. Вънъ събранн роднинитѣ чакатъ да чуятъ за сждбата на отвлеченитѣ. Чакатъ, макаръ и да знаятъ, че нищо добро нѣма да чуятъ. Но все пакъ и най-грозната весть е по-лека предъ неизвестността. Петъръ — така се казваше ранения, видѣ нашето напрегнато очакване и самъ проговори едва чутъ:

— Когато ни събраха надъ черквата, често ни питаха кжде сж учителитѣ и ржководителитѣ да ги намѣрите и всички заедно ще ви кажемъ нѣщо и ще ви пуснемъ. Всички, разбира се, свиваме рамене. По едно време дойдоха групи тичешкомъ съ викове: отстжпвайте, защото комититѣ откриха огънь отъ нѣколко мѣста, имаме вече и жертви, бърже, да се даде сигнала за отстжпление. Вързаха ни съ едно вжже, бѣхме 22 души всичко и ни подкараха къмъ планината. Всички се спъвахме по неравния пжть. Ритници, бой съ прикладитѣ и съ устата на пушкитѣ где завърнатъ. Съ голѣма мжка се движехме по стръмния неравенъ пжть. Отъ къмъ селото профучаха нѣколко куршума надъ насъ. То ги много сплаши и почнаха гнѣвно да викатъ:—вървете, вървете. Съ насъ бѣха останали 10—15 души, другитѣ съ десетина товари бѣха напредъ, нѣкои се възкачваха по другия склонъ. Когато стигнахме до Бобицкитѣ стени, стрелянето отъ къмъ селото се засили. Придружавачитѣ ни бѣха се изплашили и единъ дава знакъ да спремъ. Селото не се вижда. Дойде другъ и взе да стега още повече вжжетата и да ни нарежда единъ до другъ. Започнаха подигравкитѣ: — А, ти ли си Чакаларовъ? Ами кой е Поповъ, кой е Розовъ и обикаляйки около насъ биеха ни. — Хайде повикайте сега Кузо Блацки да ви спаси. Ние виждаме че сждбата ни е решена, но защо бѣ тази гавра? Обръщаме се да видимъ роднитѣ поля за последенъ пжть. Тогава отецъ Стефанъ издигна високо челото си и проговори високо: — Тукъ нѣма Чакаларовъ, тукъ нѣма Розовъ, а има мирни граждани. Вие виждате

какво сме ние, най-младиятъ отъ насъ е 60 годишенъ. Какво искате отъ насъ? Това което вършите е срамота. Приковани за моментъ отъ гнѣвнитѣ думи на отецъ Стефанъ, тѣ вдигатъ пушки и свѣтна предъ очитѣ ни. Единъ залпъ оглуши околностьта и цѣлата редица пада като стена. Последваха охкания и викания и всичко стихна. Понататъкъ, погледнете мене, сѫдете и за другитѣ. Съ камани ни смазаха главитѣ. Лежахъ както всѝчки. По едно време дойдохъ на себе си, отворихъ очи и не мога да се сета кѫде съмъ. Когато обърнахъ глава на лѣво и на дѣсно, тогава чакъ мина презъ ума ми ужасътъ, който изпитахме. Полека измъквамъ джобното ножче, прерѣзвамъ вѫжето съ мѫка и се изправямъ, картина потресающа. Бърже заходихъ отъ единъ на другъ да ги буда като заспали, но никой не се обади и азъ се домъкнахъ самъ на доле.

Оставихме ранения на почивка. Излезнахме да изпратимъ г. Манера. По пѫтя, той ни порѫча да не погребваме жертвитѣ, докато не дойдатъ отъ Битоля представителитѣ на силитѣ. Той ни обеща да телеграфира и на своя шефъ въ Битоля и порѫча да се приготви едно обширно изложение. Изпратихме г. Манера и веднага наредихме да се пренесатъ отъ планината убититѣ, домашнитѣ на които бѣха поели вече планината. — За да бѫде по леко пазенето на убититѣ, пренесоха се тѣлата на ковчези посредъ селото до самата черква на пазарището. Останаха само труповетѣ на семейството на храбро загиналия Кузма да се пазатъ въ кѫщи, поради голѣмата покъртителность на тази картина като уединена случка.

Нощьта мина въ бдение. Оплакванията мѫкитѣ и страданията на жертвитѣ продължи до сутринь. Учителитѣ отдѣлиха се на една страна да приготвятъ изложението на френски. А други се пръснаха изъ селото да успокояватъ. Отъ Костуръ пристигна пратеникъ отъ г. Каймакамина и настоя да се погребатъ убититѣ за да се избѣгне опасностьта отъ разлагане на труповетѣ имъ и появяването на болеститѣ. — Не, казаха тогава селянитѣ, властьта бѣше длъжна да не допусне това безчовѣчие, погребението на тѣлата е наша работа. Надвечерь се събрахме пакъ. Изложението бѣше готово. То не бѣше само едно изложение на грозното злодѣяние, то бѣ повече единъ високъ протестъ противъ бездушната дипломация, която ненаситна на човешка кръвь, не реши македонския въпросъ следъ Илинденското възтание, съ неговото знаме — автономна Македония, което щеше да доведе поневоля едно равноправие и братско съжителство между населяващитѣ я народи.

Стъмни се. Тежка мрачна нощь! Втора вечерь, никое око не заспива. Предчувствия отъ лоши, по-лоши. Ами, ако не дойдатъ? Ами, ако куриеритѣ сѫ заловени и имъ е въз-

препятствувано да стигнатъ въ Битоля? Но телеграмата на г. Манера? Провидението най-после. Ще оставимъ на него.

Съмна се. Единъ мжчителенъ день. Рано още се изпрати трети куриеръ, по другъ пжть, пакъ за Битоля. Не следъ много пристигна самиятъ каймакаминъ. Гордъ, властенъ иначе, сега не можа да издържи на гледката. Отби се на страна и повика група селяни: — Погребете нещастнитѣ жертви, съжалете се за ония нещастници, които сж около тѣхъ. Вижте на какво сж заприличали. Тѣлата вече меришатъ, ще заболѣятъ всички. Каква полза като ги държите и като ги видятъ хората. Не е ли достатъчно да видимъ тѣхнитѣ гробове. Селянитѣ не скланятъ. — Ние искаме да види свѣтътъ, какво става предъ очитѣ на властьта и подъ носа на джандармерията. Повикайте г. Каравангелисъ да види своето дѣло, което ние не можемъ да скриемъ отъ погледитѣ на обществената съвесть. Каймакаминътъ взе да се гневи, какъ така неговата заповѣдь да не се изпълни, възможно ли е? Но въ момента, когато си обърна главата, за да даде заповѣдь за погребението, до ушитѣ му долитна остъръ писъкъ на дете, оплакващо убития си баща. Той трепна, наведе глава и си замина, като остави Загоричани въ своята скърбь.

Така мина и третия день. Никакъвъ отговоръ отъ никжде. Г-нъ Манера напразно очакваше отговоръ на телеграмата си.

Настжпи третата нощь на бдение. Очитѣ на всички сж уморени. Около жертвитѣ непрекжснато свѣщи горятъ и даватъ на гледката нѣщо неземно, фантастично. Въ освѣтеното пространство, надъ тѣлата, устременията погледъ на съзерцатель вижда — сѣнки се движатъ. Това сж духоветѣ на тѣзи свидни жертви, които духове витаятъ и шепнатъ неразбираеми слова и заклинания и пакъ се изгубватъ високо въ тъмнината. Мерише на тамянъ и босилекъ. Обхваща те молитвено настроение. Падашъ на колѣне и се молишъ на Македонския Богъ. — Нѣма ли край, Боже на Правдата, край на тѣзи тегла! Малко ли сж петвѣковитѣ страдания, малко ли сж и даденитѣ жертви! Та затова ли поета нарича свободата „свята“, защото жертвитѣ за нея сж безбройни! Смили се, о, Боже, смили!

Съмна четвъртия день. Настжпи още по-тягостно положение. Напрежението бѣше стигнало върха на насищането. Стоенето около труповетѣ бѣ вече невъзможно. По-слабитѣ натури бѣха се поболѣли и прибрали по домоветѣ си. Но други здрави ги замѣстиха. Не останаха сълзи по очитѣ, не останаха гласове. Засъхнаха и очи и гърла.

Бѣше настжпилъ часьтъ за обѣдъ, когато отъ къмъ източната страна на селото се зададе единъ голѣмъ керванъ конници, силно препускащи къмъ селото. До като се наканимъ да излѣземъ на посрѣщание групата пристигна

тъкмо срѣдъ селото дето бѣха наредени жертвитѣ. Това бѣха очакванитѣ представители на Европейскитѣ народи. Всадници и коне бѣха потънали въ поть и прахъ. По всичко личеше, че препускането е било лудо, само и само да се стигне на време. Отдъхнахме всички. По ужаса, който се изписа по лицата на новопристигналитѣ отъ картината, която имъ се представи бѣ достатъчно да прочете човѣкъ и душевнитѣ вълнения. Безъ да продумать нито думица, слѣзнаха отъ конетѣ и пожелаха да бждатъ разведени изъ селото. Придружихме ги и имъ описахме станалото. Когато стигнехме кжщата на Кузо Самарджията онѣмѣха всички като предъ нѣкое видѣние. Разказахме имъ за неговия подвигъ и какъ неговото и на семейството му самопожертване спаси цѣлата махала. Най-малкото отъ момичетата едва две годишно бѣ намушкано съ щикъ въ сърдцето и подхвърлено на страни, до като останалитѣ две момичета загинаха отъ хвърлени бомби въ прегръдкитѣ на баща си и майка си. Поклонихме се и отминахме по-нататъкъ. Всички държаха бележки и правѣха снимки.

Обиколката трая единъ часъ. Поканихме групата на почивка и на скроменъ обѣдъ. Никой не бѣ гладенъ и жаденъ. Разговоритѣ поглъщаха цѣлия интересъ. Гоститѣ бѣха: двама консули и двама италиянски офицери отъ жандармерията придружени отъ нашия съселянинъ Наумъ Темчевъ и г. Манера. Придружаваше ги и едно отдѣление конна жандармерия. Врѣчихме имъ изложението, отъ което останаха доволни. Въпроситѣ и отговоритѣ не преставаха. Навънъ бѣ започнало вече погребението, за която цель бѣха дошли всички свещеници отъ околнитѣ села. Излѣзохме всички да отдадемъ последната почить къмъ скжпата паметь на тѣзи незабравими жертви. Погребението бѣ наредено да се извърши въ нови гробове наредени единъ до другъ на предния лѣвъ жгълъ отъ входа на обграденитѣ гробища, а не по праотеческитѣ гробове, както е обичай въ Загоричани. На погребението бѣше се стекло масово населението отъ всички околни чисто български села. Това бѣ една жива демонстрация на българското име.

На въпроса за закъснението и за мжчнотиитѣ, които срещнахме отъ властьта да ни застави да погребиме жертвитѣ, единъ отъ консулитѣ каза: — Разбира се, да заличатъ следитѣ на едно нечувано злодѣяние, което е позоръ, колкото за авторитѣ му, толкова повече за самата власть! Адмирирамъ въ ваше лице, твърдостьта на македонския българинъ!

Ето какво научихме отъ тѣхъ. Нашитѣ куриери не сж стигнали въ Битоля. Тѣ сж били задържани по пжтя и пуснати по късно. Тѣ узнали за случката отъ Атанасъ Коковъ отъ Бобица, село отстояще на $^1/_2$ часъ отъ Загоричащи. А

той научилъ отъ избѣгали въ неговото село селяни още презъ нощьта, и веднага заминалъ за Битоля. Сѫщиятъ день 25 мартъ (6 априлъ) вечерьта Атанасъ стигналъ въ Битоля. Чрезъ Митрополията уведомява консулитѣ, които лично разпитватъ Атанаса. Рано сутриньта търсятъ сведения отъ Валията. Последния дига рамене. — Нѣма подобно нѣщо. Ще телеграфирамъ въ Костуръ. Два дни се чакало и се получило неясна телеграма. Телеграфира и шефа на жандармерията сѫщо безъ отговоръ. Валията повикалъ при себе си Атанасъ и му казалъ. — Защо не дойдохте направо при мене, ами отидохте при европейцитѣ. — Вие имате хора, Вали паша ефенди, които да ви пишатъ и телеграфиратъ. Валията е искалъ да го арестува. Но консулитѣ подъ предлогъ, че ще го вематъ за водачъ го взиматъ и изпращатъ задъ граница—въ България. А тѣ потеглюватъ за Загоричани и пристигатъ почти безъ почивка по пѫтя. Така турската власть е искала да прикрие отъ очитѣ на европейския свѣтъ едно нечувано злодѣяние, което само гърцкия шовнистически бѣсъ е могло да извърши. Моето стоене повече въ Загоричани бѣ вече излишно. Сбогувахъ се съ всички и заминахъ за мѣстоназначението си.

На менъ се падна да изпия една горчива чаша, да присѫтствувамъ на една отъ най-голѣмитѣ трагедии презъ македонскитѣ борби, която се разигра въ родното ми село Загоричани срещу Благовѣщение презъ 1905 год. Но тази трагедия ми даде едно основание повече да вѣрвамъ, че родното ми село, действително е една твърда гранитна скала, о която ще се разбиватъ на вѣчни времена всички гръцки попълзновения и, че чрезъ Загоричани Костурско е винаги запазено за българското племе. И сега като си спомня, че Загоричани се владѣе отъ Елада и когато чета писанията на нѣкои гръцки вестници, какъ Загоричани отъ памти вѣка и до днесъ си било все сѫщото съ сѫщитѣ „елински чувства“ въпреки, че сега е останало $^{1}/_{10}$ отъ населението му и името му даже сѫ измѣнили, чудя се на тази сѫдба и си думамъ: — Ние сами имъ дадохме и Македония и Загоричани.

София, 4 априлъ 1930 год.

Нар. Библиотека, София

Още стотици книги на дейци родени в географска област Македония може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски"
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

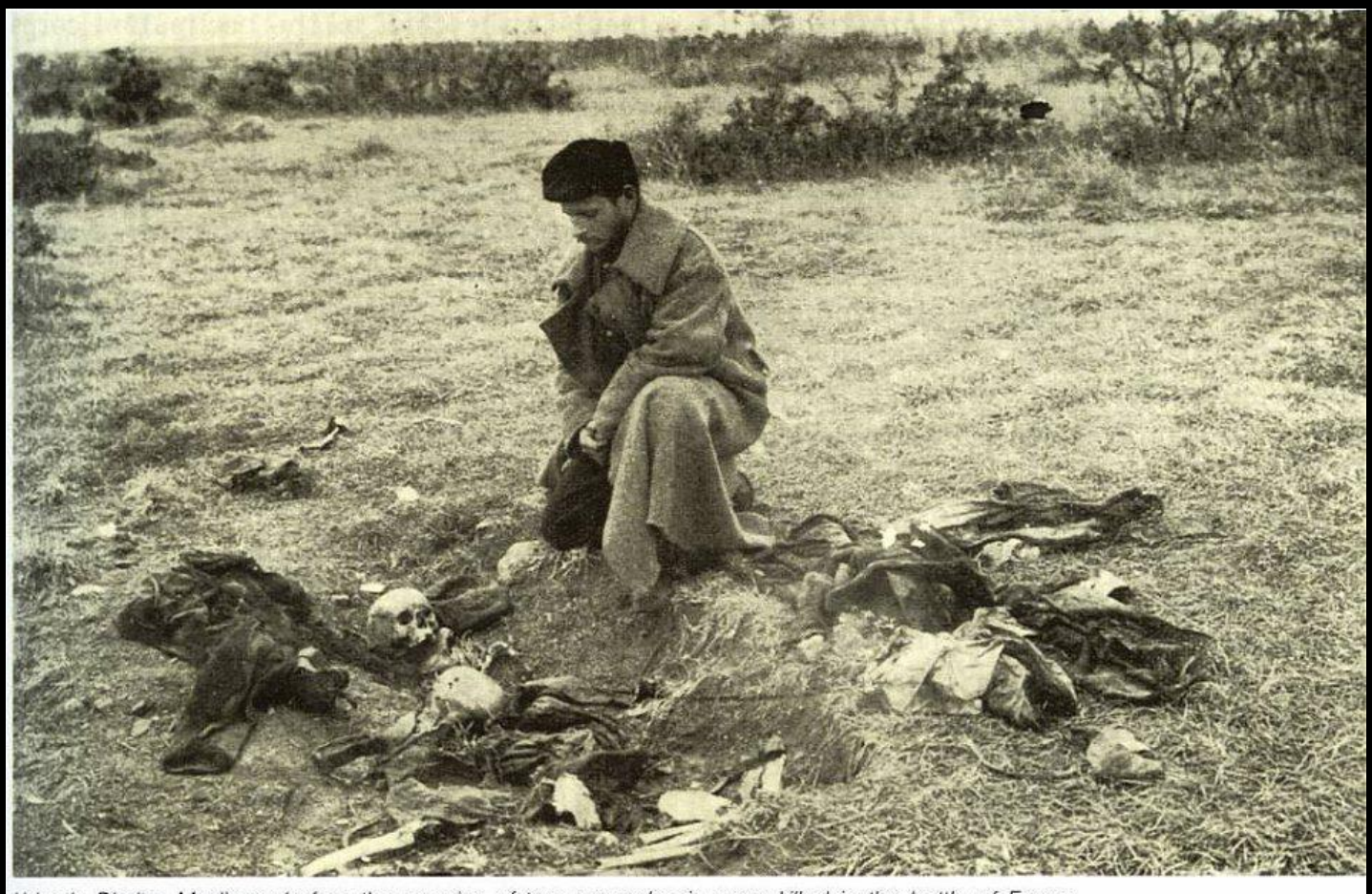

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres